

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

Значну частину загальнонавчаних фразеологічних одиниць сучасної української мови становлять переосмислені професіоналізми, які десемантизувалися, втратили своє первинне значення, напр.: підкрчувати гайку, брати в лещата, знімати стружку, виходити на арену, грати комедію, коронний номер, піднімати завісу, у своєму репертуарі, брати під обстріл, між двох вогнів, влучати в ціль, набирати висоту та ін. [1].

Для того щоб учні адекватно і правильно розуміли зміст фразеологізмів, доцільно використовували його в мовленні, не були схильними до смислових перекичень, учителям необхідно систематично і вдумливо планувати роботу на уроках з урахуванням вікових, індивідуальних особливостей, рівня знань, змісту й характеру теми, кількості часу, засобів навчання. Потрібно цілеспрямовано здійснювати міжпредметні зв'язки, таким чином підвищуючи загальний пізнавальний і розумовий рівень, формуючи в учнів образне мислення, мовну культуру, творчу думку. Для сприйняття афоризмів, фразеологізмів, особливо трансформованих, які часто зустрічаються в уснорозмовній мові та мові ЗМІ, слід знати їх початкову форму, володіти семантикою, розуміти контекст [4].

Отже, фразеологізми як засоби образно-емоційної культурної пам'яті формують мовну, країнознавчу, комунікативну компетенції в процесі вивчення мови, літератури, інших навчальних предметів.

Література:

1. Коваль А. П. Слово про слово. – К.: Рад. школа, 1986. – С.3-6.
2. Ужченко В. Д. Вивчення фразеології в середній школі. – К.: Радянська школа, 1990. – С. 3.
3. Срезневский И. И. Об изучении родного языка в детском возрасте // Беседы Срезневского. – 1860-61. – С. 12-15.
4. Онкович Г. М. Фразеологізми як національно-культурний компонент українознавства // Дивослово. – 1994. – № 9. – С. 12-16.

Саніна О. В.*

УПРОВАДЖЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ

У статті містяться відомості про сукупність прийомів та методів організації навчання, спрямованих на збереження та зміцнення фізичного, психічного, духовного здоров'я учасників педагогічного процесу, використання яких сприятиме формуванню позитивної мотивації школярів до вивчення української мови і літератури.

Зниження позитивної мотивації школярів до навчання – проблема, яка залишається актуальною на сьогодні. Вона найчастіше спостерігається у дітей підліткового віку.

Навчальна діяльність підлітка має свої труднощі й проти-

* © Саніна О. В.

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

річчя, але є й переваги, на які може й повинен спиратися педагог. Ці переваги, як зазначає психолог А. Маркова, «полягають у виборчій готовності, у підвищеній сенситивності до тих чи інших прийомів навчання. Великою заслугою підлітка є готовність до всіх видів навчальної діяльності, що роблять його дорослим у власних очах, але він не вміє цю готовність реалізувати, бо не володіє способами виконання нових форм навчання. Часто в дітей відбувається внутрішній відхід від школи, вона припиняє бути центром їх духовного життя» [4, с. 25]. Унаслідок цього відбувається зниження ефективності та успішності навчання вже в 5 класі.

Сьогодні держава вимагає від школи випускника – творчої, соціально орієнтованої особистості, здатної до самопізнання, самооцінки, безперервного особистісного й професійного вдосконалення. А для цього педагогам необхідно вирішувати наступні завдання:

- формування позитивної мотивації до навчально-виховної діяльності при вивченні предметів;
- формування толерантності у навчальній взаємодії;
- розвиток комунікативної компетенції школярів;
- створення сприятливого психологічного клімату на уроці.

Щоб реалізувати поставлені завдання, необхідно створити умови для розвитку мотивації школярів на кожному уроці, у тому числі й на уроках української мови та літератури.

В. Сухомлинський писав: «Турбота про здоров'я людини, тим більш здоров'я дитини, – це, перш за все, турбота про гармонію всіх фізичних, духовних сил, і вінцем цієї гармонії є радість творчості» [8, с. 109]. Виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження та зміцнення фізичного й психічного здоров'я – напрями державної політики в галузі виховання здорового способу життя, сформульовані у законах України «Про освіту» [2], «Про загальну середню освіту» [1]. Вони є одним із пріоритетних завдань загальної середньої школи.

Виходячи із цього, на уроках української мови та літератури важливо застосовувати такі прийоми та методи організації навчання, які сприяють збереженню та зміцненню фізичного, психічного, духовного здоров'я школярів та формують позитивну мотивацію до вивчення предмета. Ті, хто має обмежені можливості здоров'я, навчаючись, не мають такого будівельного матеріалу, котрий необхідний для побудови ними мотиву діяльності. За визначенням А. Маркової, «Мотив – те, що спонукає діяльність людини, заради чого вона здійснюється. Мотивація – загальна назва для процесів, методів, засобів спонукання учнів до продуктивної пізнавальної діяльності, активного засвоєння змісту освіти, а навчальна мотивація – це включення в навчальну діяльність. Позитивна мотивація до навчання – глибоке пізнання нового з усвідомленням того, що результати принесуть задоволення» [4, с. 7].

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

Вітчизняні та зарубіжні науковці (і насамперед російські вчені, які працюють під керівництвом М. Безруких) вважають, що під здоров'язбережувальними освітніми технологіями треба розуміти всі педагогічні технології, які не шкодять здоров'ю учнів. Дослідник цієї проблеми М. Смирнов зауважує: «Якщо здоров'язбережувальні технології пов'язати з вирішенням тільки здоров'яохоронного завдання, то до них належатимуть педагогічні проблеми, методи та технології, які не шкодять прямо чи побічно здоров'ю учнів та вчителів, забезпечують їм безпечні умови перебування, навчання та роботи в загальноосвітньому закладі» [7, с. 44].

Він також зазначає: «Здоров'язбережувальні освітні технології – це багато зі знайомих більшості вчителів психолого-педагогічних прийомів і методів роботи, технологій, підходів до реалізації можливих проблем, до яких додається постійне прагнення самого вчителя до самовдосконалення» [7, с. 63].

Зважаючи на поради науковців, необхідно спрямовувати педагогічний процес на оптимальний розвиток і реалізацію духовного, інтелектуального й фізичного потенціалу учнів, проводити цілеспрямовану роботу з формування в них валеологічної свідомості, навичок здорового способу життя.

На уроках української мови та літератури застосовується сукупність прийомів та методів організації навчання, спрямованих на збереження та зміцнення фізичного, психічного, духовного здоров'я учасників педагогічного процесу та формування позитивної мотивації школярів до вивчення предмета. Здійснюється перехід від інформаційно-пояснювального підходу до діяльнісного з використанням здоров'язбережувальних та інтерактивних технологій, використовується групова, індивідуальна робота, педагогічні програмні засоби, виводяться особистість, здатна вести здоровий спосіб життя, жити в гармонії зі світом і з собою. У структурі уроку обов'язково наявні такі елементи, як: привітання; з'ясування самопочуття; хвилинка духовного оздоровлення; релаксація; оздоровчі вправи; створення ситуації успіху; рефлексія; прощання.

Розв'язати поставлені завдання щодо здоров'язбереження та сформувати позитивну мотивацію до вивчення української мови й літератури допомагає реалізація соціокультурної змістової лінії чинної програми, що здійснюється через підібраний учителем лексичний матеріал до уроків, добір текстів для лінгвістичного аналізу, аудіювання, читання мовчки, а також через такі розроблені педагогом методичні прийоми, як: створення емоційного комфорту, лінгвістичні фізкультхвилинки, релаксаційно-асоціативні розминки, навчання в русі, кольоротерапія, музикотерапія, абетка мудрослів'я.

Система роботи щодо впровадження здоров'язбережувальних технологій на уроках української мови і літератури як засобу формування позитивної мотивації до навчання ґрунтується на працях найбільшого дослідника в галузі мотиваційної сфери А. Маркової [4], психолога М. Люшера [3], науковця М. Безруких [5], педагогів-практиків сучасності О. Хомихи [9], В. Ри-

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

бальченко [6], досвіду роботи навчальних закладів сприяння здоров'ю в Україні, роботи загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Новокаховської міської ради Херсонської області в рамках експерименту «Школа культури здоров'я».

Для прикладу пропонуються розробки таких методичних прийомів здоров'язбережувальних технологій, як: створення емоційного комфорту та ситуації успіху, лінгвістичні фізкультурхвилинки, релаксаційно-асоціативні розминки.

Для створення позитивної мотивації до навчання як на уроках української мови та літератури, так і на будь-яких інших уроках важливим є сприятливий психологічний клімат. З метою його підтримання використовуємо «емоційне погладжування» (термін американського психотерапевта Е. Берна). Це звертання до учнів на ім'я, опора на похвалу, на добрий, лагідний тон. Такий прийом є основою успішності уроку, поштовхом до самореалізації кожного учня на уроці, силою, яка формує інтерес до уроку зберігає, психічне здоров'я.

Варто виділити й такі психологічні форми роботи, що створюють позитивну мотивацію:

- пам'ятка успішним учням;
- гра «Віє вітерець»;
- діагностична вправа-гра «Який я?»;
- лінія часу;
- освітня стратегія;
- кредит довіри;
- «кумир»;
- індивідуальні домашні завдання (завдання особисто для тебе) в кольорових конвертах.

У шкільній практиці часто виникають питання, пов'язані з фізкультурними паузами на уроці, а особливо в середніх та старших класах. Одні вважають фізкультурхвилинки обов'язковим і потрібним елементом уроку, інші наполегливо їх ігнорують, а дехто включає їх зрідка до уроку під час адміністративного контролю чи відвідування колегами або батьками. Але ж можна фізкультурну паузу провести з користю для предмета, що вивчається. Поєднання фізичної активності з розумовою діяльністю на уроках української мови не тільки зберігатиме та зміцнюватиме здоров'я учнів, але й позбавить складний процес оволодіння знаннями з лінгвістики одноманітності, дозволить активізувати пізнавальний інтерес школярів. Наведемо приклади.

1) Я промовлятиму вам слова, а ви будете робити нахили голови і тулуба вправо, якщо у слові більше приголосних звуків, вліво, якщо в слові більше голосних, уперед, якщо голосних і приголосних порівну.

2) Я буду називати слова, у яких зустрічатимуться букви є, ю, я. Коли ці літери позначатимуть 1 звук, ви піднімете голову вгору, зробите оплеск над головою 3 рази і опустите руки вниз. Коли букви будуть позначати 2 звуки, ви повернете голову вліво, а потім вправо і повернетесь до вихідного положення.

3) Я буду називати слова-синоніми, слова-антоніми або омоніми. Коли ви почуєте синоніми, підніміть руки вгору і гарно підтягніться вгору. Коли почуєте антоніми, присядьте навпочіпки. Коли я назву омоніми, імітуйте ходьбу на місці, не відриваючи носків від підлоги.

4) Учень називатиме іменники істоти або неістоти. Коли він назве

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

істоту, 2 рази зробити рух головою вперед-назад. Коли назве неістоту, 2 рази зробити рух головою вліво – вправо.

5) Згадаймо правопис -н- і -нн- в іменниках (прислівниках, прикметниках). Коли почуєте слово, яке пишеться з двома н, підніміть руки вгору. Коли з однією н, плесніть у долоні.

6) Якщо треба запам'ятати якийсь цифровий матеріал, то можна попросити учнів: присядьте стільки разів, скільки в іменнику відмінків, нахиліться стільки разів, скільки в іменнику відмін, потягніться стільки разів, скільки існує частин мови.

Віршовані лінгвістичні фізкультхвилинки

1) З використанням синонімів:

Дощ

Дощ – дощовиця, хляпавка, злива, хлющ, залива, проливень, хвища, мжичка, негода.

*Хмарка сонечко ховає,
Дощ легенький крапає.
Чорна хмара десь взялася,
Раптом злива почалася,
І вода все заливає,
Дощовиця негває.
Ливень, проливень повсюди
І не можуть вийти люди.
А як проминуло літо,
Хлющ холодний лле сердито,
Хляпавка співа пісень,
Мжичка сіє кожен день.
Ось такий прогноз погоди –
Не буває без негоди.*

(Діти виконують імітаційні рухи, а потім називають синоніми, використані у фізкультхвилинці).

2) З використанням дієслів наказового способу та означено-особових односкладних речень:

*Встаньте, діти, посміхніться,
Землі нашій уклоніться
За щасливий день вчорашній.
Всі до сонця потягніться,
Вліво, вправо нахиліться,
Веретенцем покрутіться.
Раз присядьте, два присядьте
І за парти тихо сядьте.*

3) При вивченні теми «Прислівник», «Види обставин», до уроку розвитку мовлення «Твір-опис дій людини»:

*Спочатку, діти, станьмо в ряд,
Ледь поточимось назад.
Ну а потім – крок вперед!
Вправо плавно ми хитнемось,
Далі вліво повернемось.
Колінця злегка ми зігнемо,
Руки міцно в них упремо,
Плечі дружно розведемо
І, нарешті, їх зведемо.
Усе! Скінчилася хвилинка –
Тепер для розуму розминка.*

(Завдання до тексту фізкультхвилинки: Які прислівники вказують на послідовність дій? А які допомагають охарактеризувати ці дії? Які види обставин зустрічаються в тексті?)

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

Релаксаційно-асоціативні розминки – це вправи, що допомагають понизити рівень напруження зору, тіла, особливо серця й мозку, що приводить до поліпшення загального стану, накопичення енергії і кращої концентрації уваги, активізують творчу уяву, мислення, фантазію. Навіть жартівливі історії, притчі на уроках української мови та літератури можуть стати прикладом асоціативно-релаксаційної розминки, звільняючи свідомість дитини від розумового навантаження. Різноманітність вражень позитивно впливає на емоційний стан школяра. Яскраві та естетичні враження сприяють цілощому протіканню в організмі фізіологічних процесів, а, отже, налаштовують на результативне засвоєння навчального матеріалу.

«Узбережжя океану» (відеоряд з пейзажами океану та мелодією з шумом хвиль). Доцільно використати під час вступного уроку до теми «Складне речення».

– Розслабтеся, заспокойтеся, заплющте очі та уявіть себе на узбережжі океану.

1) *Щось шепоче океан, бриз тихенько віє,*

Деся далеко у воді сонце червоніє.

2) *Раз за разом на пісок хвиля набігає,*

Про свої казкові сни нам розповідає.

О. В. Саніна

– А зараз проаналізуйте ці 2 речення щодо їх граматичних основ.

«Зима» (відеоряд зимових пейзажів з релаксаційною мелодією).

Доцільно використати на уроках розвитку мовлення.

– Діти, зробімо відпочинок утомленим очам, помилуймося красою зимового пейзажу. Справді, гарно?

– А тепер пограємо в гру «Чарівний куб». Діти передають один одному куб, на кожній грані якого написані завдання:

– опишіть це;

– порівняйте це;

– установіть асоціації;

– проаналізуйте це;

– знайдіть застосування цьому;

– запропонуйте аргументи «за» і «проти».

«Танок дельфінів» (відеоряд з морськими пейзажами та зображенням дельфінів). Уявіть себе дельфіном, який гоїдається на ласкавих прозорих теплих морських хвилях. Вам приємно і легко на душі, ви відчуваєте гармонію зі світом і з собою:

У хвилях, в кольоровій морській піні,

Де лід помітно грає далечінь,

Вистрибують з морських глибин дельфіни,

Вдаряючись об потемнілу синь.

Вони панують в бухтах і у гротах,

Де дна ще не торкався людства крок,

Де перлів – наче ряду в чистих сотах,

Де золотих коралів – як зірок.

О. В. Саніна

– А тепер зробимо синтаксичний розбір складнопідрядних речень, наявних у тексті до відеоряду.

Такі релаксаційно-асоціативні розминки доцільно також

СКАРБНИЦЯ МЕТОДИЧНИХ ІДЕЙ

використовувати на уроках української літератури, особливо під час вивчення пейзажної лірики. Вони допоможуть краще зрозуміти поетичні рядки, почуття ліричного героя, надихнуть учнів на створення власних пейзажних етюдів.

До відеорядів добирається правильне чергування кольорів, легка, приємна музика, що чинить оздоровчий вплив на організм, нервову систему та психіку дитини, налаштовуючи її в унісон з оточуючим світом. Таким чином, релаксаційно-асоціативні розминки тісно пов'язані з такими психологічними прийомami, як *музикотерапія та кольоротерапія*.

Отже, впровадження на уроках української мови та літератури здоров'язбережувальних технологій дозволяє вчителю актуалізувати позитивні емоції учнів на кожному уроці, установити відносини довіри з учнями, забезпечити позитивну реакцію дітей на навчальне навантаження, особливості викладу навчального матеріалу, форми і характер навчальних завдань, максимально використати індивідуальні особливості й здібності школярів для підвищення результативності їх навчання, сформувати стійку мотивацію до вивчення української мови та літератури, прищепити прагнення до збереження та зміцнення фізичного, психічного, духовного здоров'я.

Література:

1. Закон України «Про загальну середню освіту» [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
2. Закон України «Про освіту» [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
3. Люшер М., Сара Д. Цвет вашего характера. – М.: Персей, 1996. – 394 с.
4. Маркова А. К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: Пособие для учителя. – М.: Просвещение, 1983. – 96 с.
5. Развитие мозга и формирование познавательной деятельности ребенка / под ред. М. М. Безруких, Д. А. Фарбер. – М.: Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та; Воронеж: МОДЭК, 2009. – 432 с.
6. Рибальченко С. Є. Здоров'я – найцінніший скарб // Початкове навчання та виховання. – 2007. – № 25-26. – С. 1-26.
7. Смирнов Н. К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в работе учителя и школы. – М.: Управление ГОУ, 2003. – 272 с. – (Методическая библиотека «Управление ГОУ»).
8. Сухомлинский В. О. Здоров'я і ще раз здоров'я // Вибр. тв.: в 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 18, 48, 52, 103-111.
9. Хомуха О. А. Елементи валеологічної освіти на уроках мови // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2006. – № 12. – С.35 – 39.